

OK na lekcjach JO jest OK!

O ocenianiu kształtującym w pigułce

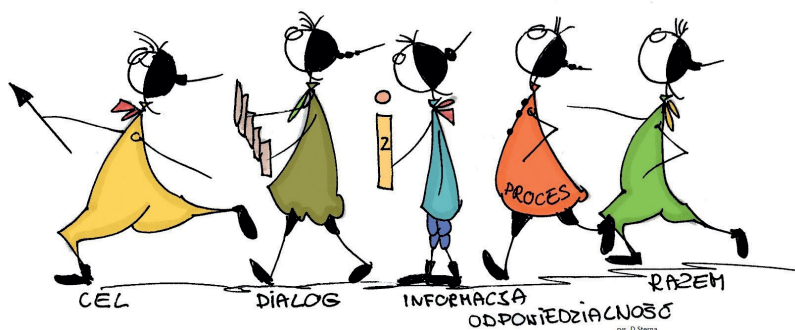
DOI: 10.47050/jows.2021.3.13-17

DANUTA STERNA

Wracamy lub przygotowujemy się do rychłego powrotu do nauczania stacjonarnego w szkole, warto więc rozważyć wdrożenie pomocnych praktyk nastawionych na efektywne uczenie się uczniów, tj. praktyk wynikających ze strategii oceniania kształtującego (OK).

Wbrew członowi „ocenianie” zawierającemu się w nazwie, OK nie jest sposobem wystawiania stopni i innego rodzaju ocen, lecz połączeniem wielu elementów, które składają się na specyficzną i efektywną metodę nauczania oraz uczenia się. Ocenianie kształtujące polega na pozyskiwaniu przez nauczyciela i ucznia informacji, które pozwolą rozpoznać, jak przebiega ten proces, aby po pierwsze – nauczyciel modyfikował na bieżąco dalsze nauczanie, a po drugie – uczeń otrzymywał informację zwrotną, pomagającą mu się uczyć.

Ocenianie kształtujące można stosować na dowolnym poziomie edukacyjnym i na każdym przedmiocie. Szczególnie warto przyrzeć mu się teraz, po doświadczeniu dużego kryzysu związanego z nauczaniem zdalnym podczas pandemii, kiedy wciąż jesteśmy niepewni tego, czy nie czeka nas kolejny. Ocenianie kształtujące może okazać się pomocne, należy jednak pamiętać, że wprowadzając w proces edukacyjny jego zasady, warto opierać się na pięciu strategiach zaproponowanych przez Dylana Williama, których poszczególne elementy przeanalizujemy poniżej (Wiliam 2011).

1. Określamy i wyjaśniamy uczniom cele uczenia się i kryteria sukcesu.
2. Organizujemy w klasie dyskusje, zadawamy pytania i zadania, dostarczające informacji o tym, czy i jak uczniowie się uczą.
3. Udzielamy uczniom takich informacji zwrotnych, które umożliwiają im robienie widocznych postępów.
4. Umożliwiamy uczniom wzajemne korzystanie ze swojej wiedzy i z umiejętności.
5. Wspomagamy uczniów tak, aby stali się autorami procesu własnego uczenia się.

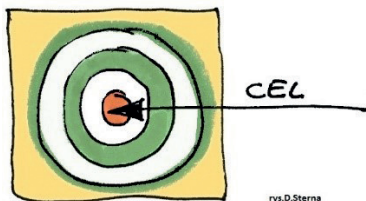
Planowanie lekcji z uwzględnieniem celów lekcji i kryteriów sukcesu (I strategia)

Określanie celów lekcji nie jest nową praktyką w edukacji, nowością może być natomiast informowanie uczniów, czego i po co się będą uczyć. Przy wyborze celów lekcji warto zatem zwrócić uwagę na to, czy (a) są one zrozumiałe dla uczniów i w miarę możliwości dla nich interesujące; (b) są kompatybilne z podstawą programową; (c) czy nie jest ich zbyt wiele i czy ich osiągnięcie jest możliwe. Celami na lekcji języka obcego mogą więc przykładowo być:

- *Będziemy umieć rozmawiać na temat wieku osób.*
- *Poznamy słowa, odnoszące się do przedmiotów i mebli, z których korzystamy na co dzień.*
- *Dowiemy się, co powiedzieć, aby czegoś komuś zabronić lub na coś pozwolić.*
- *Nauczymy się, jak się wyrazić, aby zrobić zakupy w sklepie.*

Kiedy już mamy sprecyzowany cel lekcji, to warto określić kryteria sukcesu, czyli to, (a) na co uczeń będzie zwracać uwagę lub (b) po czym pozna, że cele osiągnął. Kryteria sukcesu są najbardziej cenionym przez uczniów elementem oceniania kształtującego. Weźmy jeden z powyższych przykładów celów: *Nauczę się, jak się wyrazić, aby zrobić zakupy w sklepie.* Kryteria sukcesu do niego mogą wyglądać następująco:

- *potrafię poprosić w sklepie o wybrany artykuł;*
- *umiem zapytać o cenę;*
- *wiem, jakich słów grzecznościowych powinienem użyć;*
- *prawidłowo stosuję zaimki osobowe.*

Kryteria zależą od tego, co nauczyciel zakłada, że warto poznać podczas danej lekcji. Powinny one być podawane uczniom również przed sprawdzianem i zadaniem do wykonania. Chodzi o to, aby uczeń wiedział, czego się od niego oczekuje.

Po określeniu celów i kryteriów warto zaplanować działania (metody, ćwiczenia, zadania), które dają gwarancję ich spełnienia. Dzięki celom i kryteriom

uczniowie rozumieją, po co się czegoś uczą, nie są zaskakiwani wymaganiami, a to wprowadza atmosferę bezpieczeństwa. Dodatkowo ich rodzice dowiadują się, czego oczekuje się od ich dzieci i mogą je ewentualnie wesprzeć w nauce.

Pozyskiwanie informacji od uczniów (II strategia)

Jeśli nauczyciel na bieżąco pozyskuje informacje o tym, jak radzą sobie z nauką jego uczniowie oraz dostosowuje do tego metody i techniki nauczania, to, według często cytowanych badań Johna Hattiego, podejmuje jedną z najbardziej efektywnych interwencji nauczyciela wpływających pozytywnie na wyniki osiągane przez uczniów (2009). Dzięki temu jeszcze w procesie nauczania – a nie po jego zakończeniu – dowiaduje się, co trzeba powtórzyć lub wyjaśnić ponownie. Dla wielu z nas jest to jednak trudna praktyka. Często czują bowiem, że mają napięty program nauczania i wolą podążać dalej, nawet jeśli są świadomi, że nie wszyscy uczniowie są na to gotowi.

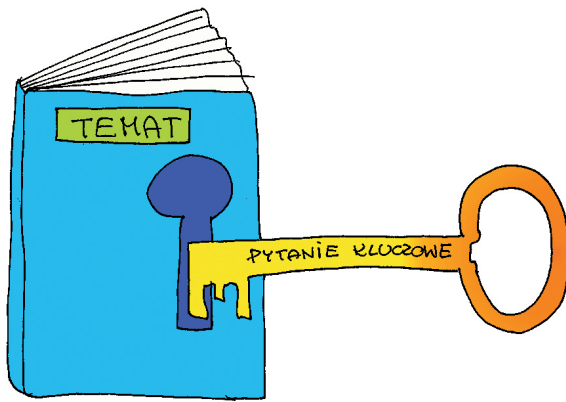

O informację zwrotną od uczniów warto się jednak postarać, ponieważ na dłuższą metę znacznie ułatwi nam to pracę. Najprostszym na to sposobem jest poproszenie ich o wyrażenie opinii, skorzystanie z ich samooceny lub zastosowanie wzajemnego nauczania (patrz strategia IV). Wiele można się dowiedzieć, analizując zapisane przez uczniów refleksje na temat tego, czego się uczą, szczególnie kiedy stosujemy tzw. OK zeszyt. Jest to zeszyt ucznia prowadzony z wykorzystaniem zasad oceniania kształtującego¹.

Zdobywanie informacji zwrotnej od uczniów zasadza się w dużej mierze na zadawaniu pytań i pozyskiwaniu odpowiedzi, czyli prowadzeniu swego

1 Więcej o OK zeszytce można przeczytać w książce A. Wendy i D. Sterny *OK zeszyt*.

dialogu. Pytania, będące w tym przypadku głównym narzędziem działania, może zadawać nauczyciel lub mogą to robić uczniowie. Podstawowym celem, poza sprawdzeniem poziomu wiedzy uczniów, jest tu pobudzenie ich do myślenia. W ocenianiu kształtującym koncentrujemy się na pytaniach i poleceniach otwartych, najlepiej takich, na które można odpowiedzieć prawidłowo na kilka sposobów. Na przykład można polecić uczniom ułożenie dialogu w języku obcym na zadany temat – każdy stworzony materiał będzie inny.

Aby jak najskuteczniej uzyskiwać odpowiedzi uczniów na zadany temat, warto stosować się do kilku wskazówek, tj.:

- polecić uczniom, aby najpierw przedyskutowali odpowiedź w parach; dzięki temu zapewniamy im poczucie bezpieczeństwa i umożliwiamy im uczenie się od siebie wzajemnie;
- dać uczniom czas na pomyślenie nad odpowiedzią;
- ustalić zasadę losowania osoby, która udzieli odpowiedzi, tak by nie pytać tylko tych, którzy się do niej zgłaszają i aby nikt nie czuł się zwolniony z zastanawiania się nad rozwiązaniem;
- niekaranie za błędną odpowiedź; w zamian wykorzystywanie błędu w procesie uczenia się.

Pozyskując informacje od uczniów, warto sięgnąć także po pytania kluczowe, czyli takie, które będą dla uczniów interesujące i zachęcą ich do zgłębienia tematu. Na przykład przy poznawaniu nazw zwierząt można zapytać: *Czy wilki występują też na Antarktydzie? Jakie zwierzęta żyją tylko w Australii? czy Jakie nazwy zwierząt poznaliście, słuchając piosenek?*

Ograniczenie wystawiania stopni na rzecz informacji zwrotnej (III strategia)

Stosując ocenianie kształtujące, celowo rezygnujemy z części stopni, zastępując je inną formą oceny – informacją zwrotną udzielaną uczniowi. Pełna informacja powinna pomagać mu uczyć się, w tym przekazywać, co zrobił dobrze, co wymaga poprawy i jak to należy zrobić oraz jak uczeń może dalej się rozwijać. Warunkiem niezbędnym jest odnoszenie się w informacji zwrotnej tylko do określonych wcześniej kryteriów sukcesu. Ograniczenie oceniania stopniami stanowi dużą zmianę w praktyce szkolnej, jednak w świetle prawa oświatowego jest ono możliwe. Przepisy oświatowe² mówią, że ocenianie ma pomagać uczniom się uczyć, a wystawianie stopni rzadko pełni tę funkcję, gdyż nie dostarcza im wystarczających informacji na temat tego procesu.

Ocena kształtująca może być stosowana zarówno do pracy pisemnej, jak i do wypowiedzi ustnej. W nauce języka obcego wyjątkowo ważne jest przekazywanie informacji zwrotnej na bieżąco i zazwyczaj

² Patrz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 20 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz.U. z 2019 r. poz. 373).

wnosimy uwagi do wypowiedzi ustnych w naturalny sposób. Kiedy uczniowie wiedzą, że ich wypowiedź nie będzie oceniana stopniem, to są odważniejsi w jej formułowaniu.

W OK stosowanym w Polsce przyjmuje się zasadę, że w procesie nabywania wiedzy uczeń otrzymuje ocenę kształtującą, a po jego zakończeniu – ocenę sumującą. W trakcie uczenia się informację zwrotną może przekazać nie tylko nauczyciel; może ona pochodzić od innego ucznia (ocena koleżeńska) lub być dokonana samodzielnie (samoocena).

Umożliwianie uczniom wzajemnego korzystania ze swojej wiedzy i umiejętności (IV strategia)

SAMOOCENA

Prostą techniką uczniowskiej samooceny jest technika świateł drogowych. Uczeń wybiera odpowiedni kolor, za pomocą którego określa stan swojej wiedzy:

- zielony – *wszystko jasne/umiem*;
- żółty – *mam pewne wątpliwości/potrzebuję pomocy*;
- czerwony – *nie rozumiem/potrzebuję powtórki*.

Dzięki samoocenie uczeń samodzielnie dochodzi do wniosku, czy musi dłużej się czegoś uczyć, czy może przejść do następnego tematu.

OCENA KOLEŻEŃSKA

W ocenianiu kształtującym przyjmuje się założenie, że uczenie się jest procesem społecznym, dlatego warto jak najczęściej organizować uczniom pracę w parach lub grupach, nawet podczas edukacji zdalnej. Dzięki temu będą oni naturalnie uczyć się od siebie wzajemnie i dokonywać oceny koleżeńskiej. Formułowania i przekazywania takiej oceny trzeba ich jednak nauczyć, pamiętając, że ma to być ocena kształtująca,

a nie sumująca wyrażona stopniem. Ocena koleżeńska może nastąpić np. w efekcie wspólnego wykonywania ćwiczenia lub podczas dialogu³.

Uczeń samodzielny i odpowiedzialny (V strategia)

Piąta strategia w stosowaniu oceniania kształtującego jest zwieńczeniem poprzednich. Ze strony nauczyciela strategia ta nie sprowadza się do tego, że podaje on uczniom gotowe rozwiązania i procedury po to, by sprawdzić, czy ci je stosują, lecz zachęca ich do myślenia, próbowania oraz samodzielnego rozwiązywania problemów (np. dzięki stosowaniu rzetelnej samooceny). Jeśli uda mu się usamodzielnic ucznia i uczynić go odpowiedzialnym za własne uczenie się, to osiągnie cel, który stawia sobie każdy nauczyciel. Pamiętajmy, że owa samodzielność nie oznacza samotności ucznia w procesie uczenia się; rozumiemy ją raczej jako zachęcenie ucznia do kreatywnego myślenia, podejmowania wyzwań i do realizacji ambitnych projektów. Dzięki temu nauczyciel może być partnerem ucznia w uczeniu się, a nie tylko źródłem wiedzy.

[Wszystkie zamieszczone w artykule ilustracje pochodzą od Autorki].

3 Więcej o ocenie koleżeńskiej w książce D. Sterny *Uczę (się) w szkole*.

BIBLIOGRAFIA

- Hattie, J. (2009), *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*, Routledge.
- Wenda, A., Sterna, D. (2020), *OK zeszyt*, Warszawa: CEO.
- Wiliam, D. (2011), *Embedded Formative Assessment*, Bloomington: Solution Tree Press.
- Sterna, D. (2014), *Uczę (się) w szkole*, Warszawa: CEO, bit.ly/3ybiuS9 [dostęp: 24.08.2021].

DANUTA STERNA Ekspertka w programie *Szkoła Ucząca Się* prowadzonym przez Centrum Edukacji Obywatelskiej (CEO). Od wielu lat propaguje ocenianie kształtujące w Polsce; wprowadziła do polskiego systemu edukacji metodę OK zeszyt. Pracowała na Politechnice Warszawskiej i w liceach warszawskich jako nauczycielka matematyki i dyrektorka szkoły. Jest autorką takich publikacji jak: *Ocenianie kształtujące w praktyce*, *Uczę (się) w szkole*, *Uczę się uczyć. Ocenianie kształtujące w praktyce*, *OKmiks* i współautorką *Uczę w klasach młodszych i OK zeszyt*. Prowadzi blog: *Oś świata* (osswiata.ceo.org.pl).